

AZ ÖRDÖGKERESZTÚRI MAGYAROK ZAKLATÁSAIRÓL A KOLOZS
VÁRMEGYEI ALISPÁNI HIVATALNÁL FELVETT JEGYZŐKÖNYV

Kolozsvár, 1945. február 5.

Megjelennek: Köblös István református lelkész, Koszorús József, Koszorús István földművesek, volt ördögkeresztúri, jelenleg kolozsvári lakosok és a következőket adják elő:

1944. októberi felszabadulás utáni napokban a község román ajkú lakossága a Dél-Erdélyből visszajött gárdisták és az akkori csendőrség védelme alatt a község magyar lakosságának mindenfajta állatait házi berendezéseit, ruhaneműit igen nagy mennyiségben eltulajdonították.

Számtalan magyar embert és nőt testileg súlyosan bántalmaztak, azt hangoztatva, hogy a községből minden magyarnak el kell távoznia.

A szomszéd községből feljövő reguláris katonákat a magyar nőkre uszították, akik közül nagyon sokat megbecstelenítettek. Ezeknek hatása alatt már 14 család kényszerült elhagyni a községet. Ezenkívül egyes személyek: lányok, legények 1944. Karácsony másodnapján a falu román lakossága csoportokba verődve minden magyar házat megkeresett, az otthon talált férfiakat bántalmazták, ablakokat, ajtókat összetörték. Ugyanez újsztendő hajnalán megisméltődött 1945. február 4-én a szomszéd falvakról összegyűltekkkel, egy nagy mulatságot rendeztek, előre jelezve, hogy a még otthonlevő magyarokat molesztálni fogják. Emiatt úgyszólván néptelenné lettek a magyar házak, félelmükben elmenekülvén.

A reformátusi lelkészi lakot teljesen összetörték, illetve szétszedték. Melléképületeket, kerítéseket elhordták. Egyházi irattárt és értékeket megsemmisítettek. Lelkésznek minden ingóságát elrabolták.

Az egyház tulajdonát képező iskola bútorait a Hítel Szövetkezet és Gazdakör teljes felszerelését, a Hangya Szövetkezet minden árú készletét és felszerelését teljes egészében elrabolták. A magyar tagozatú iskola tankönyveit, naplóit, könyvtárát megsemmisítették, ablakait betörték.

Mind ezeknek vezére Dolean Simon (Simor) II., bíró, valamint Dolean Simon (Dohuda), Marosan Simon, Dobocan György (bácsuj), Zsilován László a Lászlóé, Astylean Simon, Astylean János a Jánosé, Tripon Valean, Oltean Gábor bila, Porumb György.

Kérésünk az erőszakosság megszüntetése, a fegyverek összegyűjtése, az elvett dolgok visszajuttatása, a szeszfőzde elkobzása.

K.m.f.

Jegyzőkönyvet lezárták és aláírták

*Köblös István,
Koszorús József és Koszorús István*

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Simó Gyula-hagyaték 937. fond, 11. ő. e., a tanúk aláírásával hitelesített jegyzőkönyv.

ISMERETLEN SZEMÉLY TÁJÉKOZTATÓJA ÉSZAK-ERDÉLY
POLITIKAI, GAZDASÁGI ÉS KULTURÁLIS HELYZETÉRŐL

Kolozsvár, 1945. február eleje

Már az orosz hadsereg bevonulása előtt Erdély addigi vezetői közül többen megtették azokat a lépéseket, melyekkel a pusztulásba vezető német szövetség felbontására törekedtek és követelték a háború mielőbbi beszüntetését Magyarországon és különösen az erdélyi csapatok részéről. Az *Erdélyi Magyar Tanács* olyan politikai tömörülés kezdetét jelentette, amely legalkalmasabb lett volna arra, hogy egy erdélyi önálló, magyar demokratikus, a különböző társadalmi rétegek politikai szövetségén alapuló népszövetség alapjául szolgálhatott volna szolgálgon.

Az Erdélyi Magyar Tanács, melynek titkos üléseire a román egyházak és általában a demokratikus román vezetők is meg voltak híva, mintegy jelképezve, hogy Erdély sorsát csak a román és magyar nép közösen határozhatja meg, illegális szervezkedés volt a német megszállás utolsó korszakában. Gyakorlati politikai eredményt így is felmutatott azáltal, hogy 1944. szeptember 9-én memorandumot intézett az ország vezetőjéhez és kormányához, felszólítva azt a háború azonnali abbahagyására és a Szövetséges hatalmakkal szembeni ellenségeskedések azonnali beszüntetésére. Kifejezve azt is, hogy Erdély nem kívánja kockára tenni jövőjét egy ilyen esztelen kaland következtében. Az erdélyi nép ezen lépéséről a Szövetséges hatalmaknak is tudomásuk van, amint azt egy moszkvai kiküldött Kolozsvár felszabadítása után nem sokkal, egy értekezleten megemlítette. A tanács akadályozta meg Kolozsvár teljes kiürítését, a lakosság kiűzését otthonából és a város szétrombolását a németek által. Közbejárására szabadlábba helyezték az elítélt és bebörtönzött erdélyi kommunistákat s ezzel lehetővé tette, hogy a legöntudatosabb demokrata élharcosok a város felszabadítása után azonnal megalakíthatták a demokratikus pártszervezeteket. Ennek köszönhető, hogy az oroszok október 11-ei bevonulása után két nappal megalakult a Kommunista Párt és a szakszervezetek központja és megkezdtek a munkásmozgalom szervezeteinek kiépítését.

Ekkor az Erdélyi Magyar Tanács legálisan is megkezdhetette volna működését és kiépíthette volna az erdélyi magyarság igen erős védőszerzetét, azonban vezető politikusait: Teleki Bélát, Mikó Imrét, Vita Sándort és másokat, – akik ugyan azelőtt nacionalista magatartást tanúsítottak és egy szocialista rendszer később úgy is mellőzött volna, azonban éppen a román nacionalistákkal szemben komoly erőt jelentettek volna, hiszen azok demokratikus szervezetekbe húzódva a legdemokratikusabb jelszavak hangoztatása mellett erős támadásokat indítottak a magyarság ellen, – [elhurcolták]. Ha nem is álltak volna a kialakult magyar demokrata mozgalmak élén, tapasztaltságukkal és szaktudásukkal szolgálhatták volna a magyarságot. Az Erdélyi Magyar Tanács többi tagjai, akik nem exponáltak magukat az elmúlt rendszerek alatt, nem tudtak s talán a politikai élet alakulása

flyotán nem is akartak pártot alkotni. Néhányan a résztvevők közül felújítottak egy demokratikus magyar romániai kisebbségi szervezetet a MADOSZ-t, kapcsolatba léptek a Brassóban működését megkezdő⁶⁵⁹ dél-erdélyi központtal és annak hatásköre alá rendelték magukat. Elnökül Kós Károlyt választották, aki azonban később alig vett részt a párt vezetésében, csak nevét adta, a valóságban díszelnök-ként szerepelt, rengeteg elfoglaltsága lévén a [Mezőgazdasági] Akadémián és az EMGÉ-ben. A párt tényleges politikai vezetését egy kéttagú politikai titkárság gyakorolta Balogh Edgár és Sály István személyében, valamint egy több, bizonytalan számú tagból álló intézőbizottság.

A MADOSZ később, kb. egy hónap múlva átalakult Magyar Népi Szövetséggé, kifejezve, hogy a magyarság összes kulturális, társadalmi, gazdasági és más intézményeinek védő szerve, valamint politikai szerve is. Tehát átvette a Magyar Párt és a Romániai [Magyar] Népközösség szerepét is. A MADOSZ egyébként mindjárt újbóli megalakulása után népgyűléseken a többi észak-erdélyi demokratikus pártokkal: a Kommunisták Párt[al], a Szociáldemokrata Párt[al] és a Szakszervezetekkel együtt csatlakozott a Frontul National Democratic (Nemzeti Demokrata Arcvonal) romániai demokratikus egységfronthoz, elfogadva annak platformját, kifejezve ezzel azt, hogy az észak-erdélyi demokratikus pártok a szovjet–román fegyverszüneti feltételek alapján Észak-Erdélyt Romániához csatolt tartozónak tekintik és részt kívánnak venni a román demokraták harcában a fasizmus ellen. Ezzel egyidejűleg mindegyik párt felvette címébe a „Romániai” jelzöt. Az észak-erdélyi Magyar Népi Szövetség még sehol sem használta hivatalosan sem a „Romániai” jelzöt annak ellenére sem, hogy a brassói központ felszólította annak használatára. Jellemző az akkori viszonyokra, hogy a fegyveres román fasiszták és Maniu-gárdisták véres összetűzéssel akarták megakadályozni az első erdélyi demokrata nagygyűlést.

A lassan kibontakozó demokráciát legjobban ezen a nagygyűlésen keresztül jellemezhetjük. Már itt világosan látszott az egyes politikai pártok álláspontja és vonala. A gyűlést⁶⁶⁰ a város több részében zárt helyeken tartották, tehát gyűléseket tartottak, azonban mindenik gyűlés ugyanazt a határozatot fogadta el. A legnagyobb tömeg részére kb. 6.000 ember, a református kollégium udvarán tartottak gyűlést, ahol nagy többségben magyarok, minden társadalmi rétegből részt vettek. A gyűlés fő szónoka Vescan Teofil dr. román és magyar nyelven a magyarság és románság megbékülésének szükségességét hangoztatta, mert amint kifejezte a Föld több száz millió, demokráciában élő népei, nem fogják tűrni, hogy a világ békéjét százmillió fasiszta: német, magyar és román minden húsz évben felkavarja. Befejezés szinte transzilvanista ízű volt, mert egy szabad, független demokratikus Erdélyben éltette a román-magyar együttélést.

659 A Magyar Dolgozók Szövetsége (MADOSZ) Kurkó Gyárfás-vezette brassói csoportja: 1944. október 4-én (Vince Jánosnak, az RKP Brassó tartományi titkárnak kezdeményezésére) aktivizálódott, és a „MADOSZ Brassó-Székelyföldi Szervező Bizottsága” nevében kétnyelvű kiáltványt adott ki, amelyben „munkára szólítja fel” az erdélyi magyarságot.

660 Az 1944. október 29-i gyűlésekről van szó. Lásd a *Világosság* október 31-i számát.

Balogh Edgár a MADOSZ múltját ismertette, annak akkori programját próbálta felújítani, a párt hivatalos programjának a román Nemzeti Demokrata Arcvonal platformjának programpontjait akarván kiegészíteni. Azonban egy kisebbségi időben más politikai körülmények között létrehozott célkitűzések nem felelhetnek meg a jelenlegi politikai helyzetben s emiatt a Magyar Népi Szövetség átfogó, határozott irányt mutató programot adni nem tudott, éppen ezért politikai vonalvezetése sem lehetett tiszta és világos a magyar tömegek előtt. A pártfegyelem kötelezte, hogy a központi vezetőségnek vesse alá magát, a brassói központ jóváhagyása nélkül sem programot, sem ennek megfelelő propagandát nyújtani nem tudott. Ez természetesen rányomja bélyegét az egész szervezetre, hiszen a kisebbségi életbe beletörődött dél-erdélyi politikai vezetők még azt is nagy haladásnak tekintik, hogy az új félig demokrata kormány kisebbségi minisztériumában tanácsosi méltósághoz juthattak, minthogy nagy haladás is a sovinszta román uralmi rendszer után, azonban még mindig nem a teljes demokrácia, s Észak-Erdély az orosz közigazgatás védelme alatt valósággal igazi demokráciát tud kialakítani, mint ahogy az hónapok múlva tényleg lehetőknek is mutatkozik.

Balogh kifejtette, hogy Erdély sorsát csak az itt élő román és magyar nép közös elhatározása döntheti el, minden olyan döntés, mely az egyik vagy másik nép elhatározása ellen történik, nem hozhat békés megoldást. Hangsúlyozta, hogy a magyarság szervezete a Szövetséges Hatalmak döntésére bízta Erdély sorsát s ebben a kérdésben az orosz–román fegyverszüneti feltételek alapján és ezért csatlakozik a román demokraták harcához a fasizmus ellen.

Simó Gyula, az észak-erdélyi kommunisták párt akkori vezetője ismertette a kommunisták programját, kifejezve, hogy Romániában ők védtek meg a magyarságot a román fasiszták gyilkos támadásai ellen s ezért vállalták miként annak idején a zsidóbújtatás, most a magyar bujtatás vádját is a román reakció részéről. Hangsúlyozta, hogy ők békét akarnak létrehozni a két nép között tiszteletben tartva mindegyiknek nemzeti jogait s azzal fejezte be, hogy azt akarják, hogy a magyarság is teljes nemzeti jogainak birtokába jusson és ennek kifejezéséül még a nemzeti színű zászlóját is kitehesse. (Néhány hónappal később a kommunisták párt által kinevezett és kommunistának tartott román főispán, Pogaceanu rendeletben tiltotta meg a magyarságnak, nemzeti jelvényei használatát.)

A nagygyűlés a magyar tömegek számára megnyugtató volt, itt találkoztak először a demokráciával s így erősen bizakodó volt a hangulat, hogy a románság demokrata rétegével is komoly kibékülés jöhet létre.

Egyelőre a valóság azonban más képet mutatott. A falvakról tömegesen menekültek be [az] emberek a legyilkolás elől. A Magyar Népi Szövetség több száz jegyzőkönyvet vett fel a különböző rablások, gyilkosságok, erőszakoskodásokról, melyeket a román hadsereg hátramaradt részei követtek el a román csendőrséggel és a román lakossággal együtt.

A Magyar Népi Szövetség egyhónapos szervezési munka után összehívta a kolozs megyei községek képviselőit egy nagygyűlésre, ahol minden község a kiállott

szenvedéseket panaszolta el, s egyhangúan követelte a román csendőrség és a Maniu-gárda eltávolítását s a falvak részére demokratikus alapon a községi tanácsok és polgárőrsegek felállítását, végül elfogadott egy határozatot, melynek értelmében csatlakozik a román demokraták harcához és elfogadja a Nemzeti Demokrata Arcvonal programját. A gyűlésen felszólaltak a nem sokkal azelőtt megalakult román Ekésfront (Frontul Plugarilor) kolozsvári kiküldöttje és egy gyulafehérvári román demokrata élharcos is, akik a magyar paraszttömegekre láthatóan megnyugtatólag hatott. A falvak népe bizakodó hangulatban távozott gondolván, hogy a románok között is vannak, akik a megbékélést akarják.

Néhány nappal ezután következett be Erdély másodszori felszabadítása (Jordáky jelentette ki nemrég a bukaresti országos szakszervezeti kongresszuson, hogy a Szovjetunió Észak-Erdélyt kétszer szabadította fel: először a német és fasiszta magyar megszállás, másodszor a román megszállás alól.) A román közigazgatás Kolozsváron csak egy fél napig tartózkodott, mert a bejött rendőrség fasiszta magatartása miatt a szovjet parancsnok azonnal kitiltotta a szakszervezetek és a demokratikus pártok közbenjárására.

Egy-két nap múlva egész Észak-Erdély területéről kitiltották a román közigazgatást és orosz közigazgatási területé nyilvánították. Ezzel a magyarság, különösen a falvak népének életét megmentették. Ezt a tényt soha egyetlen erdélyi magyar sem felejté el a Szovjetunióknak, akármennyire is szenvedtek a háború okozta túlkapások miatt. Szovjetellenes hangulat nem is alakult ki sohasem ezidáig Észak-Erdélyben. Érthető, hogy a falvak népe a legnagyobb bizalommal fordult a demokratikus pártok s főképp a Magyar Népi Szövetség felé, melynek látszólag a fasisztától való megmenekülést köszönhette. Ekkor nyerhette volna meg a legszelebb néprétegeket magának, a bizalom Erdély szerte feléje irányult, főképpen pedig a paraszttömegek tekintették úgy, mint a védelmüket jelentő és érdekeiket képviselő politikai szervezetet, melyet magukénak gondolhatnak.

A Magyar Népi Szövetség azonban nem bírt tovább lépni. Nem látta be, hogy a demokráciának ez a formája még nem jelenti a parasztság olyan felemelkedését és részt vételét a hatalomban, ahogyan ehhez számarányánál és nemzetfenntartó feladatánál fogva joga van. Vezetői a parasztsággal szemben idegenül álló polgárok, akik érezték ugyan, hogy a paraszttömegekre szükségük van s általános demokratikus magatartásuk előírt számukra egy bizonyos demokratikus jellegű s a parasztság felemelkedésével szemben ellenkezést nem mutató viselkedést, de nem törekedtek kilendíteni passzivitásukból a magyar paraszttömegeket s a parasztság feltörekvésének szellemi előkészítőjét, a népiséget kompromittálnak érezték egyes népi írók politikai magatartása miatt, fasisztának és reakciónak bélyegezvé meg az egész szellemi irányzatot s éppen emiatt a népi kultúrának abszolút értéket képező alkotásait is elvetették. Ehelyett a hirtelen mindenáron polgárosításának gondolatával foglalkoznak s mivel ezt gazdasági és társadalmi úton véghez vinni nem tudják, a legbűnösebb játékba kezdtek: a beteg s letűnőben levő polgárság kultúráját és életszemléletét diktálják azt a látszatot keltve, hogy ha a nép leveti

az életformájából eredő és eddigi életszemlélete alapján kialakult kultúráját, megváltozik materiális értelemben is az életformája, könnyebb, kényelmesebb, polgáríbb életet fog élni s ez egyúttal a parasztság felszabadulását is jelenti. Végzik ezt akkor, amikor gazdaságilag egy lépést sem tettek, de nem is tehettek a nép sorsának könnyítése érdekében odadobva a parasztság tömegeit a városba özönlés és elproletarizálódás veszélyének, akkor, amikor Erdély iparának fejlődését csak egy évtized múlva lehet oly magas fokúnak elképzelni, hogy az a jelenlegi népfelüleget felvegye.

A románság ezzel szemben következetes öntudatossággal igyekszik parasztságát a paraszti életformában megtartani. Kulturális programjából kitűnik, hogy habár a népiség mint szellemi mozgalom nem öntudatosodott értelmiségi rétegében annyira, hogy irodalom és művészet legyen belőle, mégis gazdag népköltészetüket, népművészetüket és táncukat felhasználják, hogy a parasztságuk előtt ennek értékességét kihangsúlyozzák. Beszélgettem olyan románnal, aki ennek öntudatos művelésére a magyar népi írókkal való foglalkozás után jutott el. Ilyen kulturális programot követ a demokratikus parasztpárt, a Frontul Plugarilor is.

A demokratikus pártoknak a romániai pártközpontokhoz való csatlakozása után jelentős személyi változások következtek be egyes pártok vezetésében. A kommunista párt éléről eltávozott Simó Gyula, (aki talán a legalkalmasabb lett volna, hogy a párt szellemében még népi hatásokat is bevigyen, mert kijelentette, hogy az irodalmi szemléletében a népiség alapján áll. Azon felül a transzilvánizmust gondolatát tartotta Erdély számára a legideálisabb megoldásnak s mihelyt ez aktuálissá vált volna a gyakorlati megvalósítás útján is elindult volna.) Helyébe Vescan Teofil dr.-t delegálta a bukaresti központ a párt élére. Ezzel együtt megváltozott a párt magatartása is a magyarsággal szemben. Ez mindjárt érezhető volt a közigazgatásban s különösen az iskolák kérdésében. Ettől kezdve a magyarság állandó védekező magatartást kellett tanúsítson minden lépését annak mérlegelésével kellett végezni, hogy minél kisebb támadási felületet mutasson a románság felé. Azonban hiába való volt a legteljesebb passzivitás is. Tervszerű rohamok indultak egymás után a magyar intézmények ellen. Előbb az egyetem, majd a középiskolák, tanárok, tanítók purifikációja, a Magyar Népi Szövetség mulasztása miatt a partizánként elhurcoltak asszonyainak elégedetlenségét fasiszta és szovjet ellenes tüntetésnek minősítve és az orosz hatóságok előtt így beállítva ezen keresztül a magyarságot befeketíteni igyekeztek, a fent említett intézményeken kívül még támadták az EMGÉ-t, hogy mért [sic!] nem válik az erdélyi románság szervezetévé is, mind megannyi stációja a sorozatos támadásoknak, melyeknek az volt a célja, hogy a románság mindezekbe az intézményekbe a demokrácia ürügye alatt befurakodjon. Ezt jelentette a demokrácia: nekik előretörést és a magyarság javainak átvételét, nekünk a lelemibb életjogainknak veszélyeztetését és esetleges elvesztését. Ez tette szükségessé azt, hogy a magyarság összes erőit egy helyre kell összpontosítani, egy olyan szervezet keretében, mely politikai védelmet is nyújt. Így csatlakozott a Népi Szövetséghez az EMGE, az EMKE, ezek vezetőségébe

a szervezet elhelyezte a maga képviselőit. Vállalta a magyar egyetem, az egyházi iskolák védelmét s kibontakozóban volt egy, a magyarságot átfogó és intézményeit megvédő szervezet, mely a magyarság kulturális és gazdasági kibontakozása szempontjából hatalmas eredményeket mutathat fel. Azonban ilyen nagy feladatra a Népi Szövetség fent említett vezetői nem felelnek meg. Nem felelhetnek meg azért sem, mert oly sokirányú munkásságot követelő szervezet egész embereket kíván, ezzel szemben mind a kettő másféle elfoglaltsággal is rendelkezik. Arra pedig féltékenyen vigyáznak nehogy másokat is belevonjanak a munkába. Egész érthetetlen személyi féltékenység rontja el ezt a jónak ígérkező lehetőséget és teszi üres keretté az egészséget, melynek gyakorlati jelentősége alig van. A nép érdekeinek szolgálata pedig egyáltalán nem jut érvényre. A Népi Szövetség azt a módszert alkalmazza, amit a bukott magyarországi jobboldali rendszer. Behelyezi egy-két emberét, lehetőleg olyanokat, akik az illető kérdésben nem szakemberek, az összes intézmények vezetőségébe, nem számít még az sem, ha azok az intézmények eddigi magatartásukban kimondottan népellenesek is voltak pl. a Szövetség, az EMGE. Most már gyerekség volna mégcsak gondolni is, hogy ezek az intézmények annak az egy-két kiküldöttnek a kedvéért megváltoztatják eddigi magatartásukat, különösen ha az még a mai időkben komoly anyagi áldozatvállalással is járna. Hátha még olyanok is képviselik a nép érdekeit, akik a néptől távol állanak, csupán a maguk nyugodt életét kívánják biztosítani (mondjuk, ha „rosszindulatúak” akarunk lenni) vagy ha még is van bennük jóindulat és ilyenek is vannak, főleg munkások vagy paraszti származásúak, de annyira leköti őket foglalkozásuk mellett a különböző „igazgatósági tagság”, hogy nem bírnak állandóan a sarkában lenni a régi vezetőségnek, ugyanakkor hiányzik belőlük a szaktudás, a gyakorlat és a ravaszság, hogy nem minden esetben tudják a népellenes lépéseket megakadályozni. Ebből a szempontból még a szakszervezetek állanak a legjobban, mert ők leginkább olyanokat delegálnak az üzemi tanácsokba és az igazgatóságba, akik annak az üzemnek az ügyvitelével, munkásainak kérdéseivel tisztában vannak. A demokrácia mint keret mindenütt: a politikai, a gazdasági és a kulturális életben egyformán a legideálisabban meg van adva, de a gyakorlati kivitelezése még hosszú nevelőmunka után tudja csak a lehetőségeket a demokrácia igazi lényege szerint kihasználni. Egy lesújtó jelenség azonban tapasztalható. A politikai élet élén álló vezetők félnek a szellemi alkotásokat segítségül hívni és azon keresztül komoly nevelőmunkát kezdeni. A szellemi emberektől, íróktól, költőktől elhúzódnak, őket mellőzik, többre értékelnek egy látszólagos eredményt mutató silány produktót mint komoly nevelőmunkával elért tartós eredményt. Balogh Edgár s főképpen az ő magatartását igyekeztem jellemezni [aki] ki is jelentette, hogy a nevelést ráérünk majd három vagy öt év múlva megkezdeni, s nem gondol arra, hogy egy nemzedék maradhat ki az igazi demokrácia megismeréséből s egy élmény nélkül felépített rendszert csak mesterséges eszközökkel s nem a közösségek önként vállalt törvényeivel lehet fenntartani. Gondoljuk el mit jelentene ha a szakszervezeteket egy államhatalom erőszaka tartaná fent? Erdélyben most még minden társadalmi

réteg előtt tekintélye van a munkás intézményeknek. A Szakszervezeti Tanács a város vezető szervezeté [sic!] nőtte ki magát és nemcsak a munkásság tekinti a maga védő szervének, hanem a polgárság is, hiszen nem egy esetben a város húszezer munkásának könnyítette meg az életét, s hogy konkrétummal jellemezzem igazi jelentőségét csak példaként említem meg, hogy a Szakszervezeti Tanács és a szakszervezetek felhívására több ízben tízezres tömegek mentek ki: nők férfiak, gyermekek, parasztok, munkások, értelmiségiek együtt a várostól 8 km-re eső erdőbe vasárnaponként, hogy a klinikák, gyermek és munkásotthonok, iskolák, kulturális intézmények és közhivatalok részére fát hozzanak. Eredmény minden vasárnap több száz köbméter fa. Mindenki csak egy két hasáb fával járult hozzá a közösség terhének könnyítéséhez, de a maga jószántából hozzájárult. Sajnos ezeknek a fahordásoknak volt néha egy szépséghibájuk: a románság egy része csak külön és a maga számára hozott fát, de mégis elvárta, hogy iskolái számára a többi fából is kapjon. Kapott is. Ennyire van nálunk a demokrácia.

A gazdasági élet is kezd normalizálódni. A háború nem sújtotta végzetesen Kolozsvár iparát, az üzemek már mind működnek s a szakszervezetek a munkásság részére bérkategóriák felállításával átlag 100–120%-os béremelést tudtak végrehajtani s a köztisztviselőket kivéve, akik az államhelyzet rendezetlensége miatt csak előlegeket kaptak, az összes munkásaik részére még visszamenőleg is pontosan kifizették a béreket. Az üzemek egy része a szakszervezetek kezelésébe ment át, mivel szocializálásukat az orosz hatóságok nem engedték meg a szakszervezetek az általuk kinevezett vállalatvezetővel és a munkások által választott üzemi tanáccsal végzik az ilyen üzemek vezetését. A szakszervezetek néhány fiatal közgazdász: Gyűjtő Sándor, Soó Tamás és Derzsi Ernő tervei alapján létrehoztak egy munkásszövetkezetet a Munkások Általános Gazdasági és Ipari Szövetkezete (M.Á.G.I.Sz.), mely a szakszervezethez tartozó üzemek gyártmányait van hivatva értékesíteni, főleg cserealapon olyan közszükségleti cikkekért, melyre a munkásoknak legnagyobb szükségük van. A hozzátartozó üzemek vas, bőr, textil és faáruval látják el s ezzel főképpen élelmezési cikkeket igyekezik cserélni s így tagjainak ugyanakkor pedig a város dolgozóinak közellátási problémáit igen nagymértékben megkönnyíti. Most építi ki kapcsolatait a falvakkal, ahova ipari cikkeket, mezőgazdasági eszközöket juttat el olcsón, mezőgazdasági terményekért cserében. A szállítóeszközök hiányából eredő nehézségek csökkentik a szövetkezet működési lehetőségeit, de legalább Kolozs megyében egészséges gazdasági vérkeringést igyekeznek teremteni. A MÁGISz célja a termelés kollektívizálása, ezt alapszabályában le is rögzítette, működése óta cukrászmunkások, cipészek és fodrászok támogatása és irányítás alatt hoztak létre kollektív termelőüzemeket. Másfél hónapi működése óta kb. ennyire haladt munkájában.

A kulturális életre a baloldal polgári szellemiségű képviselői nyomják rá a bélyeget. A munkásság kultúrintézménye a most megalakult Józsa Béla Munkásatheneum, mely sajtótermékek kiadásával, színjátszó gárdája pedig a nagy nyilvánosság előtt rendezett előadásával, azon kívül az üzemekben ún. repülő

brigádokkal alacsony nivójú kulturális munkát végez. A könyvkiadási része jelent még leginkább komoly munkát: írókat szólaltat meg, felvilágosító füzeteket ad ki tehát némileg az igazi irodalommal és kultúrával is van kapcsolata. Többet még azonban nem tudott nyújtani, mint eddig bármely kulturális intézmény, nem látszik munkájának szellemet átformáló hatása. Színjátészó és előadó programjuknak csődje már bebizonyosodott. Egyszeri nagy előadásra volt még erejük, de azóta kisebb jelenetekkel rontják az üzemekben dolgozó munkások az eddigi kultúrpolitika következtében már amúgy is elrontott izlését. Ezt azonban már hála istennek [sic!] nem minden üzem veszi be, a Dermata többek között nem engedte be őket s kulturális munkáját önállóan, jóval magasabb nívón saját maga végzi a Józsa [Béla] Athenaeum kulturális programjával egyet nem értő Szegőné és Jablanczy László dr. bevonásával. A Józsa [Béla] Athenaeum a színjátészó gárdája a kapitalista színházak legundorítóbb magatartását vette fel, színészei: diákok, különböző szintársulathoz kikopott ripacsok, az olvasmányaik hatására primadonna lázt kapott, polgár leánykák s becsületet kereső munkások, akik munkájuk mellett maguk művelésére akarnak részt venni. Rajtuk kívül a többi s főképp polgári elemek a szabadságból az erkölcsi életformák szabadosságába, sőt a laza erkölcsi magatartásba jutott el. Így adnak művészetet a munkásságnak s mindezt a pártok védelmében követik el megtámadhatatlanul. Igazi magatartásukat csak az látja, aki közöttük van, fiatal szervezet lévén hibái még nem olyan kirívóak. Akik pedig nem képesek ebbe a lesüllyedésbe részt venni, ott hagyják őket s más működési területet keresnek maguknak. Eddigi működési területük a városra szorítkozott, itt már fokozatosan kiismerik őket, nem jelentenek előadásaik komoly kasszasikert, így a falvakra is lassan sor kerül. Most a vidéki falvak parasztiifjúságát rángatják be hirtelen „parasztkórusokkal”, szavaló kórusokkal beugrászserűen egyes ünnepélyes alkalmakkor színpadra felvive, mint valami csudabogarat jelképeül a demokráciának, hogy végre a parasztság a színpadhoz is eljutott, majd pedig a népszínműveken keresztül igyekeznek a „magasabb” kultúrába bevezetni s egyúttal a polgárosodás útján megindítani. A munkásság már nem hisz nekik kiábrándult belőlük, a parasztság előtt még ismeretlenek, tehát ott még van talajuk. Ebben a munkájukban szerencsésen találkozni tudnak Balogh Edgár felfogásával, sőt egyenesen ő hívta fel figyelmüket a népszínműre, mint eddig még kiaknázatlan területre. Az ének és zene kultúra terén sem áll a helyzet különül. Szegőnének és Jablanczynak sikerült eddig megakadályoznia a zenének a lejáratását, védekezésük egyelőre csak passzív lehet, szaktudásukat nélkülözni nem tudják s nincs ki helyükbe az Athenaeumnak megfelelő szellemben dolgozzon. Egyébként Tárca Bertalan most próbálja feléleszteni a műdalkórusos Dalosszövetséget. Ezekkel a „kulturális” törekvésekkel szemben a Magyar Népi Szövetség ifjúsága, főképpen parasztiifjakra támaszkodva igyekszik a néphez leginkább közel álló népi írók hatása alatt komoly nevelőmunkát végezni, ez természetesen Balogh Edgár ellenőrzése mellett elég nehéz.

A közigazgatás eddigi vezetőit kivétel nélkül mind elmozdították állásukból, helyüket a demokratikus pártok és Szakszervezetek közös megegyezés alapján olyan demokrata értelmiségi vezetőkkel töltötték be, akiknek baloldali múltja garanciát jelentett. Azonban így is kerültek olyanok vezető helyekre, akikre a román reakciók és Maniu pártiak erős befolyást tudtak gyakorolni. Így nevezett ki id. Vescan Teofil Kolozsvár megye minden járása élére román főszolgabírókat, akik hetekig tartózkodtak, mulatoztak Kolozsváron, anélkül, hogy járásukat még csak meg is látogatták volna és azt ott folyó visszaéléseket megakadályozták volna. Más esetben a kiadott rekvirálási, állatbeszolgáltatási és közmunkára való rendelési parancsokat csak a magyar falvak magyar lakosságán hajtották végre s kihagyták minden kötelezettség alól a román lakosságot. Máshol a község által demokratikusan megválasztott bírót letették s maguk neveztek érdekeiknek megfelelően bírót. A vármegye házára panaszra menő magyar parasztokat nem engedték a főispán elé, hanem mivel kerületükre tartozó ügyről volt szó elutasították. Mindezek ellen a Magyar Népi Szövetség felemelte a szavát, de nem tudott olyan kemény kiállást tanúsítani, hogy hatása is legyen. A falvak lassan felállították a polgárőrséget, községi tanácsot és bírót választottak, legtöbbször a vegyes lakosságú falvakban a Magyar Népi Szövetség kiküldöttjei a Frontul Plugarilor kiküldöttjeivel mentek ki, néha ott a helyszínen ellentétek támadtak a két kiküldött között s magyarnak kellett engedni, nehogy verekedéssé fajuljon. Máskor meg a román lakosság kikergette a faluból a román kiküldöttet a magyarral együtt. A román falvakon a Plugarult kommunista szervezetnek nézték és sok esetben szemben álltak vele. Szervezkedésük elé a saját népük között több akadályba ütköztek, mint a magyarok között a Népi Szövetség. Csak mióta ők is bizonyos sovíniszta magatartást vettek fel a magyarsággal szemben és soraikba bevettek olyanokat is, akik azelőtt az áldemokraták között voltak, kezd népszerűbb lenni a románság körében. A vegyes lakosságú falvakban a felfegyverzett román polgárőrök terrorizálták a magyar lakosságot s ez feloszlátásukat és a csendőrség felállítását tette szükségessé. Ez meg is történt nemrég és a román-magyar parasztok és munkásokból felállított csendőrség már meg is kezdte működését. Különösebb kiképzést nem kaptak, fegyvert is az elhullott német és magyar fegyverekből és a lakosságtól elkobozott fegyverekből szereztek maguknak.

A város vezetőségét is egészen átszervezték. Polgármesterül a demokratikus pártok Bugnariu Teodort küldték ki, helyettesének pedig Demeter Jánost. Az első főispánt később leváltották, jelenleg Pogaceanu Vasile és az alispán Csögör Lajos. Hasonló módon szervezték meg a többi városi és vármegyei hivatalokat is, a vezető állásokból mindenütt románokat, másodfokon pedig magyarokat nevezve ki, annak ellenére, hogy a város 83%-a magyar lévén, a tiszta demokrácia így követelné meg. A kommunisták azzal magyarították ezt az eljárásukat, hogy a román reakció kihasználná a demokratikus pártok ellen, magyar bérenceknek bélyegezve meg őket az ilyen kérdésben könnyen félrevezethető tömeget. De amint a politikai helyzet úgy kívánja, érvényesíteni fogják a tiszta demokráciát is. A városi tanácsot újjászervezték a pártok, szakszervezetek és a parasztság (a hóstáti fölldrészek)

képviselőiből. A parasztság helyzete politikailag a város területén elég kielégítő. A vidéken is terveztek a főszolgabíró mellé egy-két tagú paraszt tanács felállítását, de ennek gyakorlati megvalósítása még nem történt meg. Székelyföldön a közigazgatás nagyrészt a parasztság és a munkásság kezében van, mivel az értelmiségi réteg elhagyta és helyüket saját magukból pótolták. De amint mondják, csupán a szakemberekben van hiányuk, nem hiányzanak sem a jegyzők sem pedig a szolgabírák. A közigazgatás nyelve Székelyföldön magyar és helyenként magyar és román. Marosvásárhelyen törvénybe foglalták a kétnyelvű közigazgatást, Kolozsváron ugyanez most van folyamatban. Észak-Erdély legfőbb közigazgatási szervévé a Központi Tanácsadó Testület lép elő. Ez tulajdonképpen a Nemzeti Demokrata Arcvonalhoz csatlakozott észak-erdélyi demokratikus pártok egységfrontjából alakult legfelsőbb tanácsadó szerv, mely hatáskörét a városok polgármesterén és a vármegyék főispánján keresztül gyakorolja. Ebbe a szervbe beletartozott kezdetben a Román Demokrata Szövetség (Uniunea Democratica Romana) 13 képviselővel, azonban mindjárt a szervezet működése kezdetén azt követelte a munkásegységfront pártjaitól: a Kommunista, Szociáldemokrata párttól, szakszervezetektől és a Magyar Népi Szövetségtől, hogy hívják be a kitiltott román közigazgatást. Természetesen ezek a szervezetek nem voltak hajlandók ezt a lépést megtenni, kijelentve azt, hogy a szovjet-román fegyverszüneti feltételek Romániához tartozandónak tekintik ugyan Észak-Erdélyt, azonban egy demokratikus Romániához s éppen a szovjet hatóságok utasították ki a román közigazgatást, mert a fegyverszüneti feltételeknek nem felelt meg. Ebben a kérdésben tehát a döntés minden tekintetben a Szovjetuniót illeti. A Demokrata szövetség képviselői azonban bejelentették kilépésüket, s hogy a demokratikus együttműködést és a szervezet további munkáját fenntartsák, levélbeli obstrukcióba kezdtek végül a Központi Tanácsadó Testületbe tartozó pártok figyelmen kívül hagyták a Demokrata Szövetség obstrukcióját, annál is inkább, mivel a Demokrata Szövetség nem csatlakozott a Nemzeti Demokrata Arcvonalhoz és láthatóan Maniu és a liberalisták [sic!] észak-erdélyi frakciójaként szerepelt. A Román Demokrata Szövetség a *Tribuna Ardealului* keresztül adott hangot magyarellenes és áldemokratikus magatartásának s polémiába kezdett a demokratikus román pártokkal. Végül néhány nappal ezelőtt, mivel a Szövetségesek háborús erőfeszítéseit a demokratikus megbékélés ellen szító magatartásával megnehezítette, a szovjet hatóságok betiltották. Jelenleg a románságnak ez a reakciós szervezete teljes passzivitásba helyezkedett.

A közigazgatás minden szervében folyik a tisztogatás, nem egészen az igazságosság jegyében. A tisztogató bizottságokban alig egy-két magyar delegátus vesz részt, főképpen zsidók és románok tisztogatnak, akik véleményük szerint nem lehetnek fasiszták. (Egyes román vezető politikusok azt jelentették ki, hogy a románok született demokraták, tehát a fasiszmus bűnében nem részesek.) Ennél érthetőbb a magyarságot a legnagyobb veszedelem, mert a Népi Szövetség a tisztogató bizottságokba nem kemény kiállítású embereket küld ki, hanem rendszerint a

helyzettel tisztában nem levő egyéneket, akik a románok fondorlatai ellen nem tudják a vádlottakat megvédeni. Már maga az a tény is, hogy a bűnösség megállapításánál csak 1940 utáni politikai magatartást veszik alapul, holott a román vasgárda működésének legintenzívebb korszaka éppen 1940 előtt volt. Újabban a tisztogatást a kisiparban az iparendelékek revíziójánál és a kereskedői jogosítványok felülvizsgálatánál is megkezdték és a románságnak az a kedvenc terve, hogy az 1940 előtti helyzetet teremtsék vissza. Talán ezek az újabb támadások keményebbé teszik a magyarságot és a maga megvédésére nagyobb figyelmet fordítani.

A Magyar Népi Szövetségen keresztül Balogh Edgár a magyar fegyverszüneti feltételek nyilvánosságra hozatala után, olyan magatartást tanúsított, mintha Észak-Erdély helyzete végleg Románia javára dőlt volna s a kerületi üléseken Erdélyt jelszavakban Romániához kapcsoltnak hirdette: „*Éljen a demokratikus Erdély, a demokratikus Romániában!*” Általában politikai magatartásában olyan benyomást keltett, mintha a magyarság a fegyverszüneti feltételeken túl is kívánná a Romániához való tartozást s ennek kifejezést jelszavakban s ilyen hangú nyilatkozatokban adna. Ezt a magatartást még a demokratikus pártok is megsoikkalták és az *Erdély* c. lapban *Camouflage* címen cikkben foglalkoztak a kérdéssel. 1945. február 5-én a magyarság vezetői zártkörű ülésen vettek részt, melyen jelen voltak a Kommunista Pártban levő magyarok részéről Simó Gyula, a szakszervezetek részéről Veress Pál és Jordáky Lajos; Demeter János, Csögör Lajos, Nagy István, Sály István, Balogh Edgár és Mezei Lajos a Magyar Népi Szövetség részéről. Simó Gyula és Veress Pál támadták Balogh Edgár politikai magatartását és figyelmeztették, hogy ezzel a magatartással a Magyar Népi Szövetséget is lehetlenné teszik a széles néprétegek felé, mely már is bizalmatlan kezd lenni. Támadták, hogy túllépte a román-orosz fegyverszünet Észak-Erdélyre vonatkozó részét, befejezett tényként kezelve Észak-Erdély Romániához való tartozását. Balogh Edgár nem akarta elismerni politikájának téves voltát, de végül mégis el kellett fogadnia azokat a pontokat, melyeket határozatként leszögeztek. Nagy István kijelentette, hogy Bukarestben a Nemzeti Demokrata Arcvonal készül kormányt alakítani Feredeiu [?] elnökletével, azonban véleménye szerint ez sem képviseli azt a tiszta demokráciát, melyet Észak-Erdélyben be lehet engedni. Veress Pál megemlítette, hogy ő a szakszervezeti kongresszuson nyíltan hangoztatta, hogy a magyarság nem rokonszenvezik azzal a ténnyel, hogy Romániához minden további nélkül bekebelezették. Végül határozatilag kimondták többek között, hogy a magyarság Észak-Erdély kérdésében a román-orosz fegyverszüneti feltételek alapján áll, a Magyar Népi Szövetség támogatja a Román Nemzeti Demokrata Arcvonalba tömörült pártokat a fasiszmus elleni harcban, azon kívül részt akar venni a kisebbségi törvények megalkotásában.

Megjegyzés

A román nemzetiségi alapokmány, eltekintve a nyelvhasználatra vonatkozó néhány intézkedéstől, semmi újat nem tartalmaz. Lényegileg nem más, mint a

román alkotmányoknak és régebben kiadott jogszabályoknak a gyűjteménye, illetőleg kisebbségpolitikai összevonása. Ezt viszont már egyszer megcsinálták az 1938. augusztus 4-i, 28 szakaszos minisztertanácsi naplóban. Nem is szólva arról, hogy a magánoktatásra és a kultusz-szabadságra vonatkozó intézkedések éppen azokra a hírhedt jogszabályokra hivatkoznak (mint pl. az 1925-ös Anghelescu-féle), amelyek 1940-ig a nemzetiségi sérelmek legfőbb „jogforrásai” voltak.

A javaslat egyébként sem általában, sem részleteiben nem fogadható el, mert nem a nemzetiségek teljes autonómiájának gondolatából indul ki.

A javaslathoz eddig a dél-erdélyi Magyar Népi Szövetség és a szociáldemokrata párt szoltak hozzá és radikális módosításokat terjesztettek elő.

A kérdés jelenleg függőben van.

Megjegyzendő pl. az, hogy e javaslat egyik burkolt célja a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem megszüntetése volt. T. i. csak egyes magyar tanszékek felállításának lehetőségéről szól. A romániai kommunista párt viszont a párhuzamos egyetem mellett foglalt állást, hogy Kolozsváron párhuzamosan magyar és román egyetem működjön.

Egyébként bármilyen, nemzetiségi szempontból kifogástalan nemzetiségi törvényt hoznak is, tekintve a román társadalom és a román államszervezet teljesen sovén jellegű beállítottságát, végrehajtása ugyancsak kétséges lenne. Hosszabb idő kell viszont ahhoz, hogy a romániai baloldali mozgalom hatalomra jusson és teljesen átalakítsa a román közfelfogást.

Javaslat

Az ideiglenes magyar kormány dolgozza ki a Magyar Kommunista Párttal karöltve a magyarországi nemzetiségi törvényjavaslatot, ezt akár rendelet formájában léptesse életbe és ugyanennek a javaslatnak az elfogadását lehetne akkor szorgalmazni és képviselni Romániában is.

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjtemény, a Belügyminisztérium archívuma, Erdei Ferenc-iratok, nemzetiségi ügyek XIX-B-1-h, 1. doboz, 1. csomó, 117–126.

38.

AZ ODA ÉSZAK-ERDÉLYI KONFERENCIÁJA JOGÜGYI BIZOTTSÁGA ÜLÉSÉRŐL KÉSZÜLT JELENTÉS⁶⁶¹

Kolozsvár, 1945. február 13.

Részt vettek:

1.) Dr. Pásztai Géza	ügyvéd	Kolozsvár	Szoc. Dem. Párt.
2.) Dr. Bernád Ágoston	ügyvéd	Kolozsvár	Magyar Népi Szöv.
3.) Dr. Demeter János	alpolgármester	Kolozsvár	Magyar Népi Szöv.
4.) Dr. Nemes István	ügyvéd	Kolozsvár	Magyar Népi Szöv.
5.) Dr. Neumann Jenő	ügyvéd	Kolozsvár	Zsidó Dem. Szöv.
6.) Dr. Pop Olga	ügyvéd	Kolozsvár	Hazafiak Szövetsége
7.) Dr. Bernát Ernő	lapkiadó	Marosvásárhely	Magyar Népi Szöv.
8.) Löbl Márton	bádogos	Marosvásárhely	Kommunista Párt
9.) Dr. Orosz Sándor	alpolgármester	Nagybánya	Nemzeti Lib. Párt.
10.) Duma Aurél	rendőrfőnök	Dés	Szakszervezeti Tan.
11.) Dr. Luca János	közjegyző	Naszód	Párton kívüli
12.) Nano Károly ⁶⁶²	főispán	Csikszereda	Magyar Népi Szöv.
13.) Ambrus Zoltán	rk. lelkész	Székelyudvarhely	Magyar Népi Szöv.
14.) Zöld Sándor	nyomdász	Sepsiszentgyörgy	Kommunista Párt
15.) Dr. Mikó Lőrinc	kolozsvári ítélőtáblai tan. elnök		
16.) Dr. Varga Lajos			

A bizottság részletesen foglalkozott a következő kérdésekkel:

1.) A főhatalom kérdése, 2.) az alkalmazandó törvények, 3.) közbiztonság ügyek, 4.) a közigazgatási választások, 5.) a nyelvhasználat kérdése és ezzel kapcsolatos nemzetiségi ügyek, 6.) a háborús bűnösök megállapítása, 7.) az esküdtszéki bíráskodás visszaállítása, 8.) az 1440/1941. M:E rendelet, 9.) az 5777/1941. M.E. rendelet kritikája.

Az egyes kérdésekben tartott alapos vita után kialakult álláspontot a Jogügyi Bizottság írásba foglalta és a hivatalos másolatokat annyi példányban terjeszti az ODA központi elnöksége elé, hogy minden vármegyei szervezet részére egy-egy példány megküldhető legyen.

Ezeknek a jogi véleményeknek teljes terjedelmükben való ismertetését éppen a fenti okból is mellőzendőknek tartjuk és kérjük, hogy a közgyűlés elégedjék meg a következő összevont beszámolóval:

1.) A Jogügyi Bizottság megállapította, hogy az ODA a Szövetséges Hatalmak és Románia között 1944. szept. 12-én Moszkvában kötött fegyverszüneti szerződés alapján áll és Észak-Erdély részére ez a szerződés képezi a jogforrást. Éppen ezért a Jogügy Bizottság a Szövetséges Hatalmak és Magyarország között létrejött

⁶⁶¹ Az irat felső sarkában a következő kézzel írt szöveg olvasható: „Észak-erdélyi önálló közigazgatásra vonatkozó adatok közé iktatandó.”

⁶⁶² Rancz Károlyról van szó.